

Фомічов К. С.,кандидат юридичних наук, доцент,
докторант кафедри права та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка**ПОНЯТТЯ, ПРИНЦИПИ ТА ОСНОВНІ ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ
СУБ'ЄКТІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ ЗАХИЩЕНОСТІ
ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ З ГРОМАДСЬКІСТЮ**

Анотація. Стаття присвячена питанню сутнісних характеристик взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю з громадськістю. Розкрито зміст такої категорії як взаємодія. Встановлено, що взаємодія суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю з громадськістю при реалізації покладених на них повноважень та завдань є важливою складовою їх діяльності, оскільки дозволяє сконцентрувати зусилля, ресурси (як економічні, так і організаційні) кількох суб'єктів на виконанні певного спільного конкретного завдання. Констатовано, що взаємодія суб'єктів публічної адміністрації у сфері реалізації державної політики соціального захисту осіб з інвалідністю не обмежується лише громадськими організаціями осіб з інвалідністю, а охоплює й інших представників громадськості. Водночас інституційна спроможність громадськості є меншою, а ніж у суб'єктів публічної адміністрації, що обумовлює широкий спектр форм їх взаємодії – від просто інформування до партнерства при реалізації тих чи інших завдань відповідної державної політики. Акцентовано увагу на необхідності розширення ролі та надання громадськості нових важелів впливу та контролю за державною політикою у вказаній сфері. З'ясовано зміст та ознаки поняття взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю з громадськістю як певного управлінського процесу зі спільною метою, який повинен базуватися на певних принципах. Розглянуто принципи, яким повинна відповідати взаємодія вказаних суб'єктів. Проаналізовано моделі взаємодії: демократична, змішана авторитарна. Виокремлено основні форми взаємодії вказаних суб'єктів: інформування, консультації, діалог та партнерство.

Ключові слова: взаємодія, державна політика у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю, особи з інвалідністю, громадськість.

Fomichov K. S. Concepts, principles and main forms of interaction of state policy subjects in the sphere of social security persons with disabilities with society

Abstract. The article is devoted to the question of essential characteristics of the interaction of state policy subjects in the field of social protection of persons with disabilities with the public. The content of such a category as interaction is disclosed. It was established that the interaction of the subjects of state policy in the field of social protection of persons with disabilities with the public in the implementation of the powers and tasks assigned to them is an important component of their activity, as it allows to concentrate the efforts and resources (both economic and organizational) of several subjects on the performance of a certain joint specific task. It was established that the interaction of public administration subjects in the sphere of implementation of the state policy of social protection of persons with disabilities is not limited only to public organizations of persons with disabilities, but also includes other members of the public. At the same time, the institutional capacity of the public is less than that of the subjects of public administration, which determines a wide range of forms of their interaction – from simple information to partnership in the implementation of certain tasks of the relevant state policy. Attention is focused on the need to expand the role and provide the public with new levers of influence and control over state policy in the specified area. The content and features of the concept of interaction of state policy subjects in the field of social protection of persons with disabilities with the public as a certain management process with a common goal, which should be based on certain principles, are clarified. The principles to which the interaction of the specified entities must comply have been considered. Models of interaction were analyzed: democratic, mixed authoritarian. The main forms of interaction of the specified subjects are highlighted: information, consultations, dialogue and partnership.

Key words: interaction, state policy in the field of social protection of persons with disabilities, persons with disabilities, the public.

Постановка проблеми Державна політика у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю виходить з необхідності утвердження та забезпечення прав і свобод людини, що відображається в оновленій адміністративно-правовій доктрині, побудованій на публічно-сервісній спрямованості адміністративного права (людиноцентристський підхід), що полягає в забезпеченні реалізації прав та охоронюваних законом інтересів приватних осіб (в тому числі осіб з інвалідністю) та захисті їх порушених прав та інтересів.

Однак різноманітність та багатоаспектність завдань, що стоять перед державою у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю, зумовлює необхідність залучення до їх реалізації значної кількості суб'єктів, особливо тих, що безпосередньо здійснюють державну політику у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю, так й інших публічних та приватних суб'єктів. У зв'язку із цим зростає потреба налагодження ефективної взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю з інститутами громадянського суспільства (громадськістю), оскільки сучасний етап розвитку української державності характеризується підвищенням прозорості та демократичності діяльності всіх державних органів, формуванням партнерських відносин між інституціями держави та інститутами громадянського суспільства.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Питання взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю з інститутами громадянського суспільства досліджували такі вчені, як М.С. Багній, Н.М. Биба, І.С. Верховод, А.В. Іпатов, А.М. Жорняк, Н.М. Заболотна, А.М. Куца, С.С. Коханчук, Є.Ю. Соболев та інші. Поряд із цим, у даних працях акцентувалася увага на взаємодії суб'єктів публічної адміністрації з громадськими організаціями осіб з інвалідністю, а не з громадськістю в цілому.

Мета статті з'ясувати поняття та дослідити принципи та основні форми взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю з інститутами громадянського суспільства.

Виклад основного матеріалу. Статтею 3 Конституції України проголошено, що людина,

її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а її права і свободи та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Більш того, утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1]. Згідно ст. 23 Конституції України кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості [1].

Слід відзначити, що здійснення державної політики у будь-якій сфері є комплексною та структурованою діяльністю. Сумісна діяльність суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю, спрямована, відповідно, на забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю. Дана мета очевидно не може бути досягнута зусиллями лише окремого будь-якого суб'єкта публічної адміністрації в силу її різнопланового характеру.

Ефективна реалізація суб'єктами державної політики, об'єктом якої є забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю, своїх повноважень неможлива без взаємодії всіх суб'єктів такої політики між собою, а також з іншими суб'єктами публічної адміністрації та інститутами громадянського суспільства. Відтак, цілком логічним є залучення до реалізації державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю й інститути громадянського суспільства (громадськість).

Поняття «взаємодія» є широко вживаним як у теорії адміністративного права, так і в юридичній науці взагалі. Великий тлумачний словник сучасної української мови містить пояснення цього поняття, як взаємний зв'язок між предметами у дії, а також погоджена дія між «ким-, чим-небудь» [2, с. 85]. У загальнозмістовому значенні його пояснюють як взаємний зв'язок між предметами у дії, а також як погоджену дія між ким-, чим-небудь [3, с.85]. Вчені-правники визначають взаємодію як засновану на спільності цілей і завдань, погоджену за часом, місцем і змістом, визначену законодавством діяльність компетентних суб'єктів щодо раціонального

застосування наявних сил, засобів і методів для забезпечення охорони громадського порядку та громадської безпеки [4, с. 97], або ж як діяльність різноманітних суб'єктів, яка характеризується взаємообумовленістю дій її суб'єктів, спрямованих на досягнення певної цілі, а також демократичним характером зв'язків та їх взаємоузгодженістю [5, с. 123].

У свою чергу І.Г. Богатирьов виділяє такі характерні ознаки взаємодії: наявність фактичних, чинних у достатній мірі сталих зв'язків; наявність зв'язків, які дозволяють суб'єктам впливати на об'єкти; наявність самого впливу, у результаті якого відбувається зміна взаємодіючих сторін з обох боків [8, с. 304].

Водночас шведські вчені У. Мелін та К. Аксельсон вказують, що в процесі взаємодії як такої діє не лише одна організація, а й інша. Процес взаємодії отримує свій конкретний зміст внаслідок залучення рівнозначних суб'єктів, але виникає таким чином, що не повністю контролюється жодним із них. Тому взаємодія змінюється з часом через зміни самих суб'єктів, сприяючи змінам і отримання віддачі від інших. До характеристик взаємодії вони відносять: безперервність; складність; симетрія і неформальність [9, с. 438].

Як бачимо, у своїх наукових працях автори подають різні визначення поняття взаємодії, при цьому більшість дослідників опираються на такі основні її ознаки як багатосуб'єктність, автономність суб'єктів взаємодії, узгодженість діяльності за метою, завданнями, місцем і часом. Відтак, взаємодія – це спільна діяльність окремих суб'єктів задля досягнення певної спільної мети, а тому для досягнення мети цієї статті слід з'ясувати суб'єктів та мету взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціальної захисту осіб з інвалідністю.

Спеціалізованим законодавчим актом, яким встановлено організаційні та правові засади державної політики у сфері соціальної захисту осіб з інвалідністю, є Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 21 березня 1991 року № 875-XII [10]. Поряд із цим, ключовим аспектом цього Закону є визначення саме основ соціальної захищеності осіб інвалідністю та гарантування їм рівних з усіма

іншими людьми можливостей у всіх сферах життя суспільства, створення необхідних умов, які дають можливість особам з інвалідністю ефективно реалізувати права та свободи людини, вести повноцінний спосіб життя згідно з індивідуальними можливостями, здібностями та інтересами [11, с. 169; 22].

Слід звернути увагу, що узгодженість дій суб'єктів у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю передбачає й спільне місце та час їх здійснення. Взаємодія передбачає і різні функції відповідно до передбаченої законом компетенції кожного суб'єкта публічної адміністрації. Взаємодія – це не підміна одного суб'єкта іншим, а власне раціональне поєднання можливостей кожного з метою реалізації спільних цілей та завдань, в нашому випадку – соціального захисту осіб з інвалідністю.

У свою чергу, якщо звернутися до сучасного тлумачення поняття громадськості, то воно розуміється як передова частина, передові кола суспільства [12, с. 485]. Або ж громадянське суспільство в широкому розумінні розуміється як суспільство людей, які володіють повнотою прав і обов'язків громадян стосовно держави і повнотою прав і обов'язків держави стосовно громадян; розкриваються як система забезпечення життєдіяльності та самовідновлення соціальної, соціокультурної та духовної сфер суспільства [13, с. 105]. Тобто, сутнісною ознакою громадськості є активний характер діяльності її суб'єктів, а тому під громадськістю в рамках нашого дослідження будемо розуміти людей та їх організації, сфера інтересів яких пов'язана із діяльністю суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб.

Аналізуючи існуючі у національній практиці підходи до взаємодії із громадськістю, можна виділити три моделі останньої. Перша з них має цілком авторитарний характер і була притаманна радянського періоду історії нашої країни та полягала в тому, що взаємодія органів держави із суспільством будувалася за принципом влади та підпорядкування. За таких умов громадяни реально могли лише виражати солідарність із органами влади, будь-які спроби

ініціативних дій розцінювалася державними органами як ворожі. Друга модель за своєю суттю є змішаною та в її основу покладено підхід відповідно до якого суспільство сприймається як пасивний об'єкт для управлінських впливів з боку державних органів. У свою чергу, третя – демократична модель полягає у створенні рівноправних партнерських зв'язків між державними органами та громадянським суспільством при домінуванні інтересів останнього [14, с. 22, 29, 48].

У розвинутому суспільстві спостерігається різноманіття громадянських інститутів, до яких відносяться: громадські, благодійні, релігійні та інші недержавні організації та об'єднання, політичні партії, творчі колективи, фонди, професійні спілки та організації роботодавців, органи самоорганізації населення, засоби масової інформації, а також окремі особи, волонтери, благодійники, правозахисники, та інші легалізовані відповідно до чинного законодавства товариства [15]. Інститути громадянського суспільства будучи виразником інтересів в першу чергу приватних, а не публічних суб'єктів, спрямовують свої зусилля на формування та реалізацію державної політики в тому руслі, на яке є актуальний запит всього суспільства чи окремих його груп.

Заболотна Т.М. вказує, що аналіз досвіду роботи громадських організацій осіб з інвалідністю свідчить про їх першочергову орієнтацію на захист та допомогу своїм членам, а розвиток інституційної спроможності організацій молоді з інвалідністю сприяє інклюзивному прийняттю рішень під час формування та реалізації державної політики. Дослідник зауважує, що успішність діяльності таких організацій можлива за умови всебічної підтримки та систематичної взаємодії з боку суб'єктів публічної адміністрації, зокрема в частині їх фінансування з бюджетних коштів [16, с. 236]. Дану думку можна поширити і на будь-які інші громадські організації, які побічно беруть участь у реалізації такої державної політики.

У свою чергу, Куца А.М. стверджує, що громадські організації осіб з інвалідністю здатні взяти на себе частину функцій із надання соціальних послуг на місцевому рівні, так як законодавство надає право недержавним

організаціям брати участь на ринку соціальних послуг, залучати бюджетні кошти для здійснення такої діяльності й отримувати плату за послуги від отримувачів [17, с. 116].

Прихильність до демократичних цінностей зобов'язує кожну гілку влади обрати такі форми і види взаємодії з громадськістю, щоб забезпечити їм доступ до реальної участі у реалізації своїх повноважень щодо захисту, політичних, соціально-економічних прав і свобод як всього суспільства, так і окремих його груп, в тому числі осіб з інвалідністю. Належно зоорганізовані інститути громадянського суспільства можуть мати суттєвий, а подекуди і визначальний вплив на державну політику в тій чи іншій сфері. Громадські об'єднання мають додаткові переваги та пільги та повинні бути спроможними здійснювати відповідний вплив на процес прийняття як управлінських, так і законотворчих рішень у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю [18, с. 117–118].

Можемо стверджувати, що рівноправні та взаємовигідні відносини між громадськістю та суб'єктами публічної адміністрації є запорукою ефективної взаємодії суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю з інститутами громадянського суспільства. Лише розвинені інститути громадянського суспільства здатні реально та в повній мірі впливати на державну політику, в тому числі у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. Тому, з метою досягнення високо-ефективного рівня такої взаємодії її суб'єкти повинні обопільно прагнути реального втілення у гарантованих Конституцією України прав і свобод осіб з інвалідністю.

Соціальний захист осіб з інвалідністю є складовою діяльності держави щодо забезпечення прав і можливостей осіб з інвалідністю нарівні з іншими громадянами та полягає у наданні пенсії, державної допомоги, компенсаційних та інших виплат, пільг, соціальних послуг, здійсненні реабілітаційних заходів, встановленні опіки (піклування) або забезпеченні стороннього догляду. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування сприяють забезпеченню прав осіб з інвалідністю щодо включення

до суспільного життя нарівні з іншими громадянами (ч.ч. 2, 6 ст. 4 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні») [10].

Відтак, під взаємодією суб'єктів державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю з громадськістю слід розуміти передбачену законодавством спільну діяльність суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю та інститутів громадянського суспільства (громадськості), спрямовану на забезпечення повноцінної участі осіб з інвалідністю у житті суспільства шляхом реалізації ними своїх прав та обов'язків.

На нашу думку, взаємодія суб'єктами публічної адміністрації з інститутами громадянського суспільства у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю повинна базуватися на таких принципах: системності, оскільки взаємодія вказаних суб'єктів не повинна бути розрізненою та хаотичною та охоплювати в тій чи іншій мірі всіх суб'єктів; законності, тобто необхідності додержання суб'єктами даної взаємодії вимог, встановлених Конституцією і законами України; гласності, під яким слід розуміти як регулярне поширення за допомогою інформації щодо причин, передумов та самої діяльності суб'єктів такої взаємодії, так і відкритість процесу ухвалення відповідних рішень у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю; толерантності як терпимості до чийось думок, поглядів, вірувань [19, с. 548], з урахуванням того, що суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності, жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова, цензура заборонена, а держава гарантує свободу політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України [1]. При цьому, взаємодія вказаних суб'єктів повинна здійснюватися без будь-яких заздальгідь визначених ідеологічних, політичних, релігійних та інших обмежень; рівності, який слід розуміти як відсутність будь-яких привілеїв за ознаками національного чи соціального походження, спілкування певною мовою, рівня освіти, ставлення до релігії, політичних уподобань,

службового становища чи майнового стану, тощо, та найголовніше стану здоров'я.

Що ж до форм такої взаємодії, то С.С. Коханчук надає досить широкий перелік форми взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю з громадськістю, включаючи до нього: проведення антидискримінаційної експертизи проектів нормативно-правових актів; проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики; формування громадських рад, утворених при міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади, районних державних адміністраціях; створення умов для забезпечення широкого ефективного представництва інтересів громадян в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування; проведення регулярних консультацій (діалогу) із громадськістю; запровадження громадського контролю; посилення впливу інститутів громадянського суспільства на прийняття управлінських рішень та їх реалізацію; співпраця органів виконавчої влади з інститутами з підготовки та перепідготовки кадрів, спільного навчання навичкам ефективної взаємодії; проведення органами виконавчої влади моніторингу і аналізу громадської думки, забезпечення своєчасного публічного реагування на пропозиції та зауваження громадськості; виконання спільних проектів інформаційного, аналітично-дослідницького, благодійного і соціального спрямування, тощо [20, с. 136–137].

Однак, на нашу думку, з урахуванням того, що теоретичні підходи вимагають від класифікацій групування за певними ознаками цілком доцільно застосувати класифікацію форм взаємодії та залучення інститутів громадянського суспільства, що визначена Кодексом кращих практик громадської участі у процесі прийняття рішень Ради Європи, а саме: *інформування, консультації, діалог та партнерство* [21].

Інформування передбачає забезпечення відкритого і вільного доступу до інформації, що стосується розроблення та реалізації державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю. Інформування передбачає доступність для інститутів громадянського

суспільства такої інформації для дійсно дієвого виконання ними функції участі в реалізації такої політики та контролю за нею.

Консультація – це двостороння форма взаємодії суб'єктів публічної адміністрації та інститутів громадянського суспільства, яка передбачає обопільне обговорення питань формування та реалізації державної політики у відповідній сфері. Наприклад, проведення сесій, громадських слухань, публічних заходів, круглих столів, експертних семінарів, конференцій, форумів, тощо. Консультації проводяться з метою обговорення як процесу та результатів такої політики, так і способів вирішення існуючих проблем.

Діалог – це двостороння форма взаємодії між суб'єктами публічної адміністрації та інститутами громадянського суспільства, що передбачає активну участь громадськості у відповідній державній політиці шляхом залучення їх представників до участі в процесі її формування. Наприклад, представники громадськості можуть залучатися суб'єктами публічної адміністрації до участі в робочих, експертних, дорадчих органах в якості повноправних учасників для вирішення того чи іншого питання.

Партнерство – це форма двосторонньої взаємодії між суб'єктами публічної

адміністрації та інститутами громадянського суспільства, яка полягає в здійсненні спільних дій при реалізації державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю.

Висновки. Отже, взаємодія суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю з громадськістю при реалізації покладених на них повноважень та завдань є важливою складовою їх діяльності, оскільки дозволяє сконцентрувати зусилля, ресурси (як економічні, так і організаційні) кількох суб'єктів на виконанні певного спільного конкретного завдання. При цьому, взаємодія суб'єктів публічної адміністрації у сфері реалізації державної політики соціального захисту осіб з інвалідністю не обмежується лише громадськими організаціями осіб з інвалідністю, а охоплює й інших представників громадськості. Водночас інституційна спроможність громадськості є меншою, а ніж у суб'єктів публічної адміністрації, що обумовлює широкий спектр форм їх взаємодії – від простого інформування до партнерства при реалізації тих чи інших завдань відповідної державної політики. Зазначене обумовлює необхідність розширення ролі та надання громадськості нових важелів впливу та контролю за державною політикою у вказаній сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення 26.06.2023).
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун». 2004. 1440 с.
3. Бондар О. Моніторинг та самоекспертиза освітнього середовища навчального закладу. URL: <http://ru.osvita.ua/school/method/375/> (дата звернення: 29.08.2021).
4. Пчолкін В.Д. Поняття, сутність та завдання взаємодії оперативних підрозділів органів внутрішніх справ. *Проблеми взаємодії територіальних і транспортних органів внутрішніх справ у попередженні та розкритті злочинів* : тези доп. наук.-практ. конф., 23 трав. 2003 р. Л., 2004. С. 93-104.
5. Алексеев С.С. Проблемы теории права. Основные вопросы общей теории социалистического права : курс лекций в 2-х томах. Т 1. Свердловск : Свердловский юридический институт. 1972. С. 139–140.
6. Гурковський В. Взаємовідносини органів державної влади у сфері забезпечення інформаційної безпеки України: організаційно-правові питання. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. № 3. 2002. С. 27–32.
7. Комзюк А.Т., Бандурка О.М. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації : монографія. Харків : Вид-во нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 336 с.
8. Богатирьов І.Г. Кримінальні покарання, не пов'язані з позбавленням волі (теорія і практика їх виконання кримінально-виконавчою інспекцією) : дис. ... д-ра. юрид. наук : 12.00.08 / Київ. Нац. ун-т. внутр. справ. Київ, 2006. 434 с.

9. Ulf Melin and Karin Axelsson Inter-organizational interaction in public and private sectors – a comparative study. *Transforming Government: People, Process and Policy*. (7) 4. 2013. P. 431–452. URL: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:660226/fulltext01.pdf> (дата звернення 24.12.2022)
10. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21.03.1991 № 875-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 21. Ст. 252.
11. Соболев Є. Форми взаємодії громадських організацій осіб з інвалідністю із суб'єктами публічної адміністрації. *Підприємництво, господарство і право*. № 3. 2017. С. 168–171.
12. Яременко В., Сліпушко О. Новий тлумачний словник української мови у 3-х т. Т. 1. Київ : Аконт, 2005. 928 с.
13. Сурмін Ю.П., Михненко А.М. Взаємодія органів державної влади та громадянського суспільства : навч. посіб. Київ : НАДУ, 2011. 388 с.
14. Мироненко Т.Є. Організаційно-правові аспекти управління взаємодією органів прокуратури України з громадськістю : дис. ... канд. юрид. наук. ХНУВС, 2007. 190 с.
15. Типове положення про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у м. Києві та Севастополі державній адміністрації, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996.
16. Заболотна Н.М. Участь громадських організацій молоді з інвалідністю у формуванні та реалізації державної політики. *Молодий вчений*. 2015. № 10(2). С. 233–237.
17. Куца А.М. Громадські організації інвалідів у сфері соціального захисту осіб з обмеженими функціональними можливостями. *Право і суспільство*. 2011. № 1. С. 114–117.
18. Жорняк А.М. Модернізація діяльності органів місцевого самоврядування щодо соціальної інтеграції осіб з інвалідністю в Україні : дис. ... доктора філософії : 281 Публічне управління та адміністрування. Дніпровський РІДУ НАДУ при Президентіві України. 2021. 307 с.
19. Яременко В., Сліпушко О. Новий тлумачний словник української мови. У 3-х т. Т. 3. Київ : Аконт, 2005. 864 с.
20. Коханчук С.С. Правове регулювання взаємодії громадських організацій інвалідів з суб'єктами публічної адміністрації в контексті визначення поняття та форми взаємодії. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Право*. 2017. Вип. 2 (спецвип.). С. 134–138.
21. Кодекс кращих практик громадської участі у процесі прийняття рішень Ради Європи, 2009. URL: <https://rm.coe.int/16802e9ddb> (дата звернення 26.06.2023).
22. Соболев Є.Ю. Адміністративно-правові засади організації взаємодії громадських організацій інвалідів з публічною адміністрацією щодо реалізації і захисту прав та свобод інвалідів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. Вип. 9–2(1). С. 131–134.